

ПСИХОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Габрук Катерина Сергіївна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник – канд. філософ. наук,
доцент Пирог Ганна Володимирівна

Проблематика досліджень, що виконуються впродовж останнього часу, свідчить про те, що ціннісна проблематика досі посідає вагоме місце. Питання ціннісних орієнтацій освоєрідним «центром» наукових пошуків. Через те, що ціннісні орієнтації є загальними підтримуючими складовими людської поведінки та проявляються в усіх сферах людської діяльності, неможливим є всебічно описати будь-який феномен суспільного чи індивідуального життя індивіда, не звертаючись до проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій. Тому ціннісну проблематику широко подано та розкрито у науковій літературі.

Визначення «ціннісні орієнтації» виникло в науковій літературі в результаті досліджень, що здійснювалися на межі різних наук. Наприклад, Б. Ананьев відзначав, що ціннісні орієнтації — це характерний центр, у якому поєднуються пошуки психологів, соціологів та соціальних педагогів [6, 94].

Ціннісні орієнтації виявляються предметом дослідження у різних теоретико-методологічних підходах, тому теоретичні уявлення про них є досить різнобічними. Сутність самих понять «цінність», «ціннісні орієнтації» визначали Б. Братусь, О. Здравомислов, Д. Леонтєв, С. Рубінштейн, М. Рокич. Серед представників зарубіжної і вітчизняної психології проблемами ціннісних орієнтацій займалися О. Балакірева, І. Мигович, В. Оссовський, О. Ручка, М. Титма, П. Якобсон та ін. Серед сучасних науковців спостерігається тенденція до інтеграції ціннісної проблематики з іншими психологічними проблемами, які мають прикладний характер [3, 4].

У психологічних дослідженнях ціннісні орієнтації зазвичай розглядаються у зв'язку з діяльністю особистості, її значущості в соціальному устрої суспільства. Під ціннісними орієнтаціями розуміють цілі, прагнення, бажання, життєві ідеали, систему певних норм (В. Ольшанський, А. Титаренко), установки на ті чи інші цінності матеріальної або духовної культури суспільства (О. Здравомислов, В. Ядов), вияв необхідності в чомусь (В. Злотніков), відношення до навколишнього середовища (В. Водзинська), чинники прийняття рішень (Ю. Жуков), складні узагальнені системи ціннісних понять (І. Попова, А. Ручка), головний шлях перетворення культурних цінностей у мотиви практичної поведінки особистості (В. Алексеєва), види пізнавальних реакцій людини (Е. Шпрангер) [6, 94].

Дослідники, спираючись на конкретну теоретичну й методологічну базу та відповідні методики, розкривають вивчення ціннісних орієнтацій, насамперед, у соціально-психологічному плані:

1) як «моральні, ідеологічні, естетичні і політичні підтвердження оцінки індивідом дійсності та орієнтації в ній»;

2) як «метод розділення об'єктів за їх сутністю».

Згідно з цими методологічними принципами, ціннісні орієнтації «утворюються при засвоєнні соціального досвіду і виявляються в цілях, переконаннях, ідеалах, інтересах та інших проявах особистості» [6, 95].

Велика кількість досліджень доводять багатокomпонентну будову феномена ціннісних орієнтацій. Так, В. Ядов на найвищому диспозиційному рівні допускає крім ціннісних орієнтацій ще й виокремлення «життєвих положень чи концепцій життя» [6, 96]. Виходячи з

цього, ціннісні орієнтації проявляються не у кожного індивіда, а лише в того, який дійшов до необхідної сходинки розвитку.

М. Казакіна, розглядаючи сутність ціннісних орієнтацій як складників їх життєдіяльності, виділяє різні форми активності особистості: мотиви і вчинки, самооцінку, моральні ідеали, життєві цілі, реальну поведінку, ті чи інші способи участі в різноманітних видах діяльності, основні життєві відносини тощо [6, 96].

Таким чином, різні компоненти ціннісних орієнтацій становлять, з одного боку, «етапи усвідомлення особистістю системи цінностей, яка існує поза нею, і трансформацією їх під впливом великої кількості факторів на систему внутрішньособистісної соціальної орієнтації, а з іншого боку – відображають структурний ієрархічний характер системи цінностей, які оточують особистість» [5, 96].

А. В. Бігуєва робила спробу розділити поняття «ціннісні орієнтації» і «установки». Від установок ціннісні орієнтації відрізняє рівень узагальненості об'єкта диспозиції [5, 4].

Розглянувши низку досліджень з проблем ціннісних орієнтацій, О. Зотова і М. Бобнева доходять висновку, що: «Багатогранна структура потреб, інтересів, мотивів, переконань, цілей, світогляду, ідеалів, яка утворює спрямованість особистості і виражає відношення до об'єктивної дійсності, до самої себе і проявляється в активній діяльності, служить ніби «психологічною базою» ціннісних орієнтацій особистості» [2, 242].

Н. Рейнвальд вказує на закономірність аналізу ціннісних орієнтацій у зв'язку з особливостями особистості, оскільки вони, «як і будь-які інші мотиви, взяті ізольовано, не становлять собою незалежних структурних компонентів особистості» [6, 99]. Дослідниця виділяє п'ять найважливіших базових властивостей особистості: колективізм, працьовитість, допитливість, естетичність, організованість. Вони складаються й закріплюються в діяльності людини, яка повторюється і відповідає схильності до певних дій.

Ціннісні орієнтації розглядаються також як система сприйнятих індивідом, інтерналізованих соціальних цінностей (В. Алексєєва, А. Кавалеров, А. Титаренко). За такими критеріями ціннісні орієнтації вважаються генетичною похідною від цінностей суспільних груп та спільнот різного масштабу. Пропустивши цінності суспільства крізь особистий досвід, перевіривши їх практичну доцільність і необхідність, індивід закріплює їх у своїй свідомості як ціннісні орієнтації. Прикладом схожого розуміння ціннісних орієнтацій може бути визначення, запропоноване В. Алексєєвою, яка надає ціннісним орієнтаціям статусу «основного шляху засвоєння духовної культури суспільства, перетворення культурних цінностей у заохочення та мотив практичної поведінки людей» [1, 65].

У зарубіжній психології основною для багатьох теоретичних та емпіричних досліджень цінностей є теорія Ф. Клакхона та Ф. Стробека, створена з метою опису культурних патернів у особистісних динамічних системах. Згідно з їхнім визначенням, ціннісні орієнтації – це багатогранні, деяким чином згруповані правила, що узгоджують різноманітні мотиви особистісної діяльності у процесі вирішення загальнолюдських проблем (приміром, у таких сферах, як відносини між людиною і природним середовищем, ставлення до часу, до стосунків, дії та розуміння людського буття) [5, 6].

Отже, здійснивши аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень ціннісних орієнтацій, можна засвідчити, що у сучасній психологічній науці, незважаючи на значний обсяг теоретичних та практичних досліджень, усе ще не вироблено єдиного розуміння поняття «ціннісна орієнтація», що дає поштовх для подальших досліджень.

Література

1. Алексєєва В. Г. Ценностные ориентации как фактор жизнедеятельности и развития личности / В. Г. Алексєєва // Психол. журн. – 1984. – Т. 5. – № 5. – С. 63-70.

2. Зотова О. И., Бобнева М. И. Ценностные ориентации и механизмы социальной регуляции поведения / О. И. Зотова, М. И. Бобнева // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С.241-254.
3. Котлова Л.О. Ціннісні орієнтації у професійній спрямованості студентів / Л. О. Котлова / Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 21. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2012. – С. 142-147.
4. Пирог Г. Політичні орієнтації: системно-психологічний підхід / Г. Пирог // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. – 2018. – Випуск 18. – С. 346-351.
5. Федух І. С. Визначення змісту поняття «ціннісні орієнтації» у сучасній психолого-педагогічній науці / І. С. Федух // Психологія науки. – 2011. – №3. – С.1-11.
6. Шайгородський Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу / Ю. Шайгородський // Соціальна психологія. – 2010. – № 1 (39). – С. 94-106.

ШЛЯХИ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ ІЗ ДЕПРЕСИВНИМИ ПРОЯВАМИ: РОБОТА З РОДИНОЮ

Гавриловська Ксенія Петрівна,
кандидат психол.наук, доцент
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир

У психотерапевтичній роботі з дітьми та підлітками з депресивними проявами надзвичайно важливою є участь батьків та «значущих інших». На жаль, члени родини дуже часто не розуміють характеру і глибини психічних порушень дитини, тривалий час відмовляються прийняти психіатричну, особливо психофармакологічну терапію [1]. Це може негативно вплинути на ефективність лікування.

Родини дітей та підлітків із депресивним розладом стикаються з наступними проблемами: стигматизація, матеріальні збитки, вимушений перерозподіл сімейних ролей, відсутність підтримки, почуття провини, тривога, нерозуміння характеру і глибини психічних порушень дитини, нерозуміння того, як реагувати на апатію, пригніченість, пасивність, думки та наміри щодо самогубства. При неправильній поведінці батьків депресія набуває затяжного характеру і призводить до глибокої шкільної дезадаптації.

Взаємовідносини в сім'ї нерідко ще до появи депресивного розладу значно порушені. У психологічній літературі зроблено спробу класифікувати несприятливі особливості сім'ї, що можуть стати причиною депресивного розладу.

1. Порушення сімейних уявлень. Проявляються, насамперед, у непослідовності, тобто схильності враховувати тільки особливості сьогочасної ситуації при побудові своїх взаємин з дитиною. Батьки враховують тільки безпосередні, миттєві наслідки своїх вчинків по відношенню до підлітка і не замислюються над більш віддаленими. Наслідком є «ефект самопідсилення розладу»: порушення характеру породжує спроби коригуючого впливу сім'ї, проте ці спроби призводять до зворотного результату - подальшого посилення розладу.

2. Порушення структурно-рольового аспекту життєдіяльності сім'ї проявляються у наступному: